УДК 32.01+324:338.22

Простова О. І.

СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ПОЛІТИКО-ДІЛОВОЇ ЦИКЛІЧНОСТІ ТА ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ЗМІНАМИ (ІІ)

Стаття присвячена дослідженню механізмів формування та функціонування політико-ділових циклів у контексті управління соціальними змінами. Запропоновано авторську модель взаємодії та взаємопроникнення політико-ділових циклів і процесів управління соціальними змінами.

Ключові слова: *соціальні зміни, трансформація, впадина переходу, стратегія реформ, рентоорієнтована поведінка, політико-діловий цикл.*

Статья посвящена исследованию механизмов формирования и функционирования политико-деловых циклов в контексте управления социальными изменениями. В работе предлагается авторская модель взаимодействия и взаимопроникновения политико-деловых циклов и процессов управления социальными изменениями.

Ключевые слова: *социальные изменения, трансформация, впадина перехода, стратегия реформ, рентоориентированное поведение, политико-деловой цикл.*

The article's main focus is on the political analysis of mechanisms of functioning of political business cycles in the context of social changes management. The author elaborated a model of interpenetration of political business cycles and processes related to social changes management.

Key words: *social changes, transformation, transitional trough, reform strategy, rent-o-riented behavior, political business cycle.*

У попередньому розділі статті [2] автором було розкрито основи побудови моделі зв'язків і взаємопроникнення політико-ділових циклів та стадій соціальних змін у вигляді графіку на основі декартової системи координат, а також розглянуто *стратегію x,y (+, +), тобто механізм накладання політико-ділових циклів на соціальні зміни в сталих суспільствах.*

Наступним варіантом взаємодії є *стратегія x, y (+, –), тобто механізм накладання соціальних змін на політико-ділові цикли в сталих суспільствах.* Даним варіантом можна описати ситуацію, за якої вихідні умови є такими ж, як у попередньо розглянутій моделі, тобто спрацьовує той самий загальний механізм управління соціальними змінами і відповідає тотожний характер утворення та функціонування політико-ділових циклів.

Суттєва різниця виникає у взаємодії соціальних змін та політико-ділових циклів. У даному випадку не політико-ділові цикли підбудовують під соціальні перетворення, а навпаки, враховуючи циклічність політичної ділової активності, проводять управління соціальними змінами. Це можна пояснити таким чином. Логічно, що окремі складові соціальної структури можуть вимагати додаткового реформування або оновлення, яке несе загрозу тимчасового погіршання стану добробуту (впадини). Із урахуванням електорального циклу та при накладанні на нього вдало побудованого політико-ділового циклу, діючий суб'єкт політики може розрахувати момент, в який доречніше всього розпочати перетворення, і при цьому не перебувати під загрозою втрати владних позицій (що, у свою чергу, може призвести до неповноти реформ і поглиблення кризи, початково логічно викликаної змінами). Таку стратегію можна назвати стратегією «обходу гострих кутів».

Пояснимо механізми-варіанти її проведення. Для цього першим важливим етапом є встановлення основних змінних, за допомогою яких можна охарактеризувати взаємодію політико-ділових циклів та соціальних змін у контексті управління ними, та визначення їх кореляції між собою. На часовій осі окремі терміни електорального циклу Δt позначатимемо за допомогою Δt_1, Δt_2, Δt_3 і так далі. За допомогою Δt_p позначатимемо окремий термін перебування політика при владі, який у часових рамках відповідає електоральним циклам, тобто $\Delta t=\Delta t_p$. Максимальний загальний строк, який політик планує перебувати при владі, ми позначатимемо за допомогою Δp_{max}. Тривалість політико-ділового циклу відображатиме Δc (або Δc_1, Δc_2 і так далі на часовій осі). Із врахуванням,

що політико-діловий цикл у часі накладається на електоральний цикл, логічним є співвідношення $\Delta c=\Delta t=\Delta t_p$. Тривалість впадини переходу, яка є характерною для проведення додаткового або проміжного реформування, фіксується в часі з моменту погіршання стану добробуту населення до моменту виходу його на дореформений рівень (позначатимемо ΔSd).

Розглядаючи можливу максимальну тривалість перебування потенційного політика при владі, візьмемо за основу модель з неперервним часом t [0, + ∞). Це стосується, в першу чергу, парламентських циклів, оскільки в законодавстві переважної більшості країн не існує обмежень щодо максимальної кількості термінів перебування при владі політичних діячів. Щодо президентських циклів, то вони у своїй більшості обмежені максимумом в два терміни, тобто $\Delta_{max} = 2\Delta t$. Але, враховуючи можливість існування інституту наступництва, слід зауважити, що дана політико-ділова циклічність може не обмежуватися конституційно визначеною кількістю термінів, тому в даному випадку ми також можемо допустити до розгляду модель з неперервним часом t [0, + ∞).

Стратегію поведінки політика ми розглядатимемо через його часові орієнтації щодо свого загального строку перебування при владі. Тобто, або він ставить на меті одноразове перебування при владі ($\Delta p_{max} = 1\Delta t_p$), або прагне переобрання на другий термін, після чого залишить політичну арену ($\Delta p_{max} = 2\Delta t_p$), або не ставить обмежень щодо бажань перебування при владі ($\Delta p_{max} \geq 3\Delta t_p$). Це три основні варіанти, над якими ми далі працюватимемо.

Щодо особливостей спаду, викликаного управлінням соціальними змінами через проведення додаткових реформ: його слід розглядати, виходячи з його тривалості порівняно з тривалістю електорального/політико-ділового циклу. Тут наявні два основні варіанти: по-перше, тривалість спаду є меншою або дорівнює періоду циклу (тобто спрацьовує нерівність $\Delta c \geq \Delta Sd$); по-друге, тривалість спаду є більшою за період циклу ($\Delta c < \Delta Sd$).

Переходячи безпосередньо до розгляду окремих варіантів стратегії накладання соціальних змін на політико-ділові цикли із урахуванням зазначених вихідних даних, враховуватимемо, що суспільству в рамках даної моделі *x, y (+, –)*, є характерним високий рівень раціональності виборців, тобто політико-ділові цикли (за класифікацією) є раціональними.

Розглянемо окремі варіанти стратегій накладання соціальних змін на політико-ділові цикли. Слід зауважити, що в разі, якщо $\mathbf{\Delta p_{max}=\Delta t_p}$, політик не ставить на меті переобрання на другий термін, тому для нього не має значення, в який момент часу починати проводити додаткові реформи (надалі, в даному підрозділі, з метою спрощення – просто «реформи»). Можна казати про його високий рівень рентоорієнтованості, але з урахуванням високого рівня розвитку демократичних інститутів та раціональності виборців, механізм отримання ренти є доволі обмеженим. У рамках даної моделі автор не вважає за доцільне зупинятися на такому варіанті стратегії, оскільки нас цікавить, в першу чергу, політико-діловий цикл, який орієнтується на переобрання суб'єкта політики.

1. Розглянемо поведінку політика за умов, що $\mathbf{\Delta c \geq \Delta Sd}$, тобто тривалість спаду за часом є меншою або дорівнює періоду циклу.

1.1 У разі $\mathbf{\Delta p_{max}=2\Delta t_p}$, тобто, якщо політик планує перебування при владі протягом двох термінів, важливим аспектом є обрання вдалого моменту для початку проведення перетворень.

З урахуванням того факту, що політик не планує подальше перебування при владі після другого терміну, для нього найкращим варіантом початку проведення реформ є точка після виборів на другий термін, коли він уже є переобраним і надалі фактично нічим не ризикує. Назвемо такий варіант стратегією відтягнутого в часі проциклічного взаємозв'язку управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності (рис. 6).

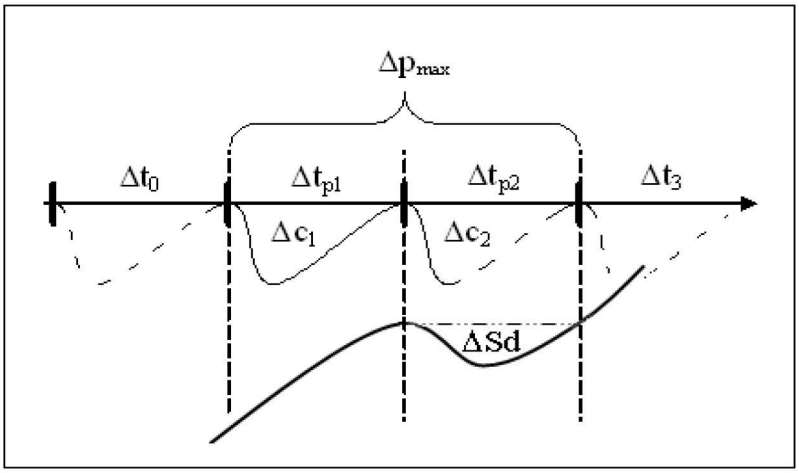

Рис. 6. Стратегія відтягнутого в часі проциклічного взаємозв'язку управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності при $\Delta p_{max}=2\Delta t_p$.

Відповідно до даного варіанта політик може формувати політико-діловий цикл протягом першого терміну з метою бути переобраним на другий, а протягом другого терміну необхідності в методах політико-ділового циклу для нього вже не виникає.

У разі, якщо за об'єктивних обставин та причин політик змушений проводити перетворення протягом свого першого терміну перебування при владі, то оптимальною точкою початку реформ для нього може стати момент після проходження половини електорального, і відповідно – політико-ділового циклу. Таким чином, на момент проведення виборів система може дійти до точки мінімуму впадини переходу, але в той же час вона може перекриватися точкою максимуму політико-ділового циклу – відбудеться міжциклічна взаємодія. За допомогою використання економічних ресурсів (у межах норми, встановленої системою стабільного суспільства), подання хибного сигналу або неповної інформації, та проведенню діалогу з електоратом (як паралельний метод) можна пом'якшити вплив додаткових реформ на стан населення, а отже, і на психологічне сприйняття перетворень (рис. 7).

Найважчим з точки зору утримання владних позицій для політика є варіант, коли зміни були розпочаті попередником, відповідно на термін правління даного політика припадає впадина в повному обсязі (рис. 8).

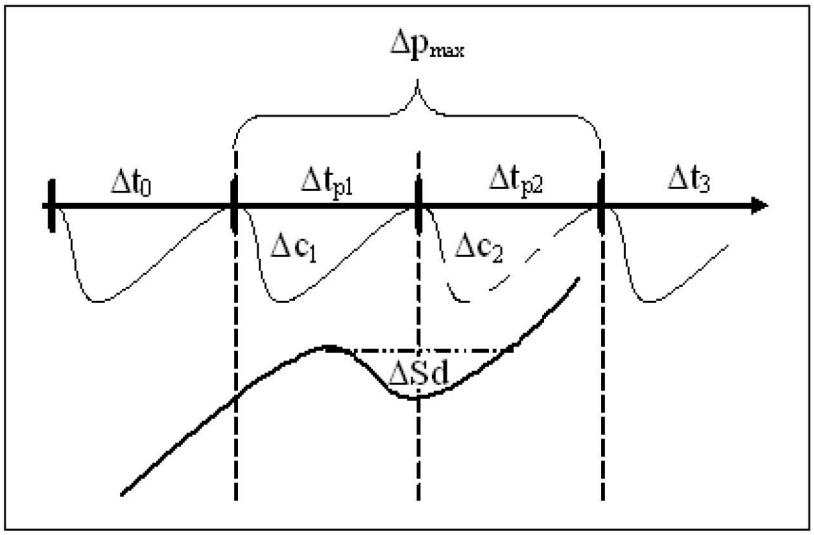

Рис. 7. Стратегія міжциклічного взаємозв'язку управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності при $\Delta p_{max}=2\Delta t_p$

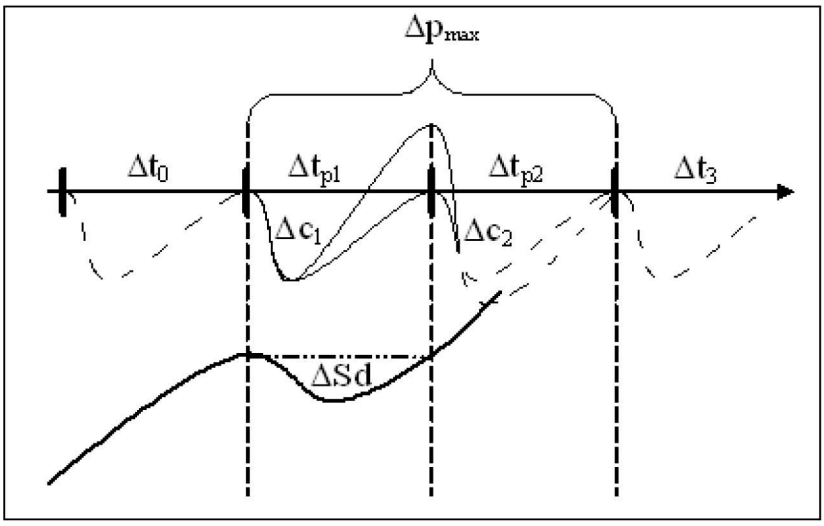

Рис. 8. Стратегія «успадкованого» проциклічного взаємозв'язку управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності при $\Delta p_{max}=2\Delta t_p$

За такого варіанта політик може діяти відкрито, в разі наявності в нього високого рівня підтримки населенням, при цьому може використати економічні ресурси з метою пом'якшення тимчасової кризи впадини, а може взагалі не застосовувати будь-яких маніпуляцій з циклами

ділової активності, в разі впевненості, що за будь-яких обставин він буде переобраним. Існує протилежний варіант – політик може спробувати, так би мовити, розкачати амплітуду циклу, виходячи за межі бюджетних обмежень. Але в даному випадку існує дві основні загрози: по-перше, в умовах сталого демократичного суспільства передбачається високий рівень прозорості діяльності суб'єктів політики (в тому числі і контроль з боку опозиції); по-друге, в разі, якщо подібні методи вже використовувалися раніше, згідно з теорією раціональних очікувань, використання розширювальної грошової політики може лише призвести до поглиблення кризи і, відповідно, до втрати авторитету даним політиком.

1.2 За умов, що $\Delta p_{max} \geq 3\Delta t_p$, спрацьовують стратегії, розглянуті в попередньому пункті, але з певними уточненнями.

Так само найкращим варіантом для політика може бути стратегія відтягнутого в часі процикліч-ного взаємозв'язку управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності, при цьому протягом перших термінів перебування при владі політик може вибудовувати або не вибудовувати політико-ділові цикли з метою утримання владних повноважень. Але, найчастіше виникає об'єктивна необхідність проводити додаткові реформи, яка змушує політика діяти в перші роки свого перебування при владі. У такому випадку існують деякі особливості.

Найоптимальнішим з точки зору утримання владних позицій так само є варіант проведення стратегії міжциклічного взаємозв'язку (рис. 9), який дозволяє пом'якшити впадину реформ формуванням політико-ділового циклу, з урахуванням високого рівня раціональності електорату – з поданням хибного сигналу або неповноти інформації. Так само може бути корисним паралельний діалог з населенням щодо впроваджуваних реформ.

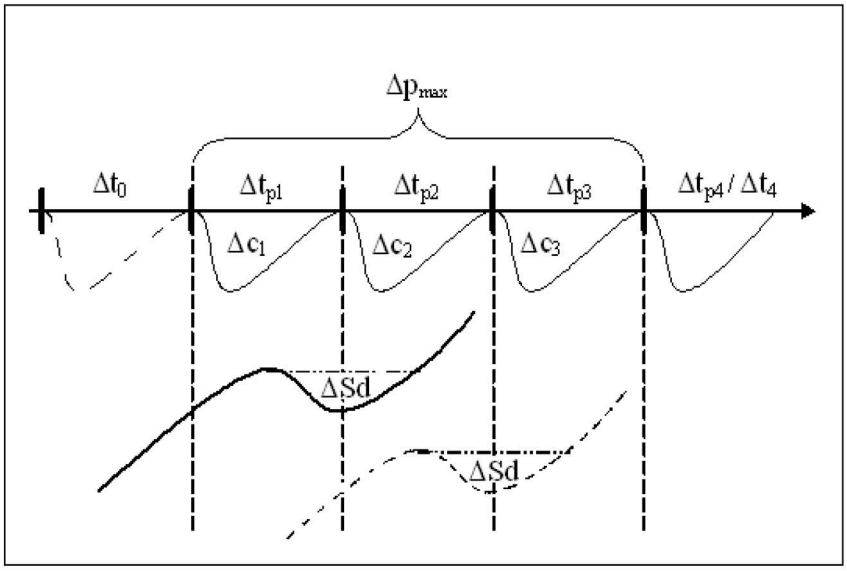

Рис. 9. Стратегія міжциклічного взаємозв'язку управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності при $\Delta p_{max} \geq 3\Delta t_p$

Так само найбільш небезпечним для політика на першому терміні перебування при владі є «успадкований» від попередника спад перетворень, який містить в собі ті загрози, які вже були розглянуті вище, але в разі їх подолання та обрання політика на другий термін, зростає його рівень авторитету та довіри серед населення, стан загального добробуту знаходиться на зростаючому тренді, що дозволяє йому відмовитися від використання політико-ділової циклічності під час наступних виборів.

2. Перейдемо до розгляду стратегій за умов, що **Δc < ΔSd**, тобто тривалість спаду є більшою за період циклу:

2.1 У разі, якщо $\Delta p_{max}=2\Delta t_p$, найоптимальнішим для політика було б опинитися на другій фазі такого спаду, тобто на вже зростаючому тренді. Але ми розглядаємо ситуацію щодо стратегій дій політика з точки зору прийняття саме ним рішення про проведення реформ. Отже, в разі, якщо політик намагається втримати владні позиції (з метою бути переобраним на другий термін), і має можливість визначати дату початку проведення реформ, найоптимальнішим для нього за даних умов було б скористатися стратегією відтягнутого в часі процикліч-ного взаємозв'язку. Або в разі проведення реформ протягом першого терміну – скористатися стратегією міжциклічного взаємозв'язку.

У разі, якщо перетворення є «успадкованими» або потребували проведення фактично з моменту обрання політика, для останнього це є найскладнішим варіантом, оскільки його діяльність накладатиметься на спадаючий тренд загального добробуту населення (рис. 10).

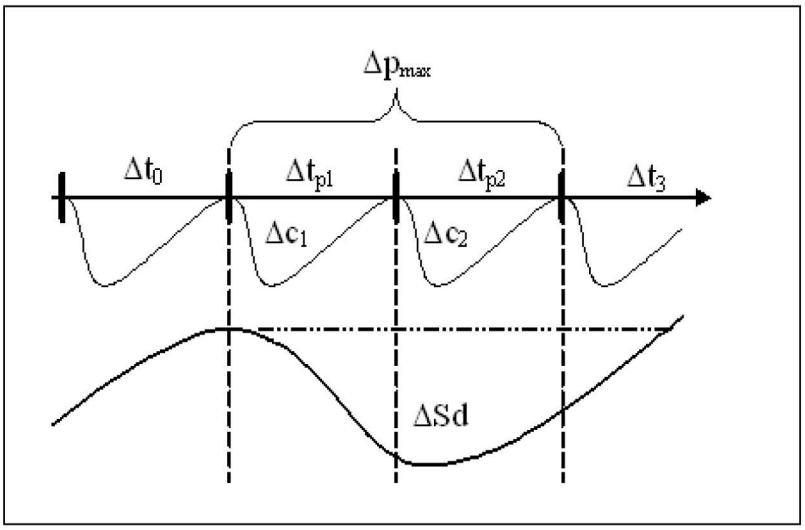

Рис. 10. Стратегія взаємозв'язку управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності за умов $\Delta c < \Delta Sd$ та $\Delta p_{max} = 2\Delta t_p$.

У даному випадку зростає ризик для суб'єкта політики бути непереобраним. За умов сталих демократичних держав у даних випадках найкращим методом є відкритий діалог з населенням, з наданням прозорої інформації щодо потреби в реформуванні, механізму перебігу реформ, негативних та позитивних їх сторін. Але в той же час не виключається паралельне використання таких методів, як подання хибного сигналу щодо компетентності політика, або неповної інформації щодо глибини впадини. Негативним методом може бути розкачка амплітуди політико-ділового циклу за рахунок розширювальної фіскальної чи/та монетарної політики, яка, згідно з теорією раціональних очікувань, призводить виключно до поглиблення кризових явищ.

2.2 За умов, що $\mathbf{\Delta p_{max} \geq 3\Delta t_p}$ стратегії поведінки політика є такими саме, як і в попередньо розглянутих варіантах. Найбільший ризик бути непереобраним за умов, якщо реформи почалися в період першого терміну перебування при владі. Навіть якщо за умов високої авторитетності політика його було переобрано на другий термін, незважаючи на спад загального рівня добробуту, в наступній точці виборів для політика додається ще одна загроза – ефект утоми від реформ. Можливе використання політико-ділових циклів, але лише в рамках бюджетних обмежень. Як одним із варіантів дій для суб'єкта політики в даному випадку є перехід його з правлячих позицій в опозицію, що дозволятиме йому принаймні частково контролювати перебіг перетворень з метою уникнення неповноти реформ.

Отже, в рамках даної моделі широко застосовується ситуативний підхід до управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності. В разі, якщо в політика існує можливість управляти датою початку проведення перетворень і відомі глибина та тривалість спаду, який ці перетворення викликатимуть, а також якщо він ставить на меті бути переобраним на наступний термін, за таких умов найоптимальнішою для нього буде тактика перенесення початку реформ на більш пізній термін. У разі, якщо реформи викликані об'єктивною необхідністю і вимагають запровадження в чітко визначений термін перебування політика при владі, то в нього є варіанти проведення або проциклічних, або міжциклічних змін, у залежності від рівня підтримки його населенням в даному Δt_p. Найгіршим варіантом для політика є «успадковані» від попередника реформи, які тягнуть за собою тривалий і глибокий спад, який у часі перебільшує термін перебування даного політика при владі. Оскільки його діяльність знаходитиметься на спадаючому тренді, існує ризик не бути обраним на наступний термін. У той же час, враховуючи, що даній моделі відповідає стале демократичне суспільство з високим рівнем раціональності виборців, можна зауважити, що розкачка амплітуди циклу за таких умов може лише призвести до поглиблення кризи та подальшої втрати довіри населення до діючого політика (згідно з теорією раціональних очікувань, розширювальна фіскальна та монетарна політика не спрацьовує). Враховуємо, що даній моделі відповідає стале демократичне суспільство, тобто політики за умов високої прозорості діяльності намагаються підвищити свій політичний рейтинг, виходячи з позицій корисності та ефективності їх діяльності для держави, тому ризик наявності необґрунтованої неповноти реформ відповідно знижується.

Даній моделі також відповідає високі рівні політичної та економічної культури, раціональності виборців, що дозволяє інколи проводити перетворення із тимчасовим спадом за попереднього узгодження з громадянами.

На жаль, у контексті управління соціальними змінами політико-ділова циклічність ще не є розглянутою, тому звернемося до окремих

прикладів, які можуть становити для нас наукову цінність.

Так, яскравий приклад можна запропонувати зі стратегії «рейганоміки». У результаті радикальних перетворень в економіці, рівень популярності Р. Рейгана, який в серпні 1981 року становив 52 %, знизився до 35 % в січні 1983 року, тим самим подолавши мінімальний поріг президентської популярності з часів закінчення другої світової війни. Але вже в лютому 1983 року міністерство праці Сполучених Штатів Америки проголосило про зниження рівня безробіття, надавши можливість президенту зробити заяву про те, що рівень економіки в країні починає зростати (хоча роботи економістів 1981-1982 років наголошують лише на можливості поступового зростання в усіх областях) [1]. У результаті Р. Рейгана було переобрано на другий термін. Слід наголосити на тому, що до Ради економічних консультантів президента Сполучених Штатів входять спеціалісти з економіко-політичного циклу. В даному випадку ми можемо побачити яскравий приклад проведення проциклічних радикальних реформ з можливим використанням політико-ділового циклу наприкінці перебування суб'єкта політика на першому терміні, за якого $\Delta c \geq \Delta Sd$, чи принаймні наближене до цього співвідношення.

Маніпуляція економікою в роки виборів, більшою чи меншою мірою, властива більшості країн Організації економічного співробітництва та розвитку. Часткова наявність циклів є характерною для Франції та Швеції, натомість, як у Німеччині та Сполучених Штатах вона має найбільш яскравий прояв серед країн зі сталою соціальною системою [7, с. 176]. Механізмом є маніпулювання проведенням фіскальної чи кредитно-грошової політики, що підтверджено рядом емпіричних досліджень науковців відповідних країн. У зв'язку з цим, одним з найважливіших питань побудови політико-ділових циклів у демократичних ринкових державах є рівень незалежності центральних банків від суб'єктів політики, як одне з основних обмежень використання політиками економічних ресурсів. Так, у Австралії, Канаді та Сполучених Штатах центральні банки є незалежними, а, отже, не надають можливості маніпуляції фіскальною та монетарною політикою. Це ж можна сказати і про Австралію, Німеччину та Данію, але ненабагато в меншій мірі. Більш низькі рівні незалежності центральних банків властиві Бельгії, Фінляндії, Франції, Італії, Норвегії, Іспанії, Швеції та Новій Зеландії [6, с. 211; 4].

Тим не менш, на прикладі Німеччини можна прослідкувати, з першого погляду, парадокс. З одного боку, в даній країні наявний один з найбільш незалежних та найбільш успішних центральних банків у світі. З іншого, дослідження з циклічності політичної ділової активності в Німеччині показують, що цикл існує в німецьких грошово-кредитних сукупностях. Пояснення цьому лежить в політичній площині, тобто Бундесбанк фактично веде політичну, а не економічну діяльність у виборчому процесі, наприклад, відкладає підвищення відсоткової ставки на момент після виборів [3, с. 3]. Таким чином, не використовуються економічні ресурси, натомість знайдено механізм, який дозволяє політику зберегти провладні позиції.

Окремим випадком, що заслуговує на особливу увагу, є причина відсутності політико-ділових циклів в Японії. Справа в тому, що в даній країні відбувається не управління економічними ресурсами, а управління датою виборів. Тобто вибори є ендогенними, це означає, що парламент має можливість призначити вибори в момент, який є найбільш сприятливим для правлячої партії [6, с. 215].

Окремо слід зупинити увагу на особливостях партійних циклів. Звернемо увагу на той факт, що вони є переважно характерними для сталих соціальних систем. Тому можуть розглядатися лише в даній плюсовій площині в рамках моделей x, y (+, +) та x, y (+, –). З урахуванням того факту, що партійні політико-ділові цикли формуються за умов розвинутих двопартійних систем або на основі чіткого розмежування на «праві» та «ліві» партії [3, с. 8], загальна кількість країн з потенційною можливістю становлення та розвитку партійної циклічності є обмеженою (до них відносять Сполучені Штати Америки, Велику Британію, Францію, Німеччину, Австралію, Нову Зеландію, Швецію та Канаду [8, с. 12]). За умов партійних політико-ділових циклів акцент робиться на принципові ідеологічні позиції, яким відповідає пакет економічних реформ.

Яскравими прикладами партійного раціонального політико-ділового циклу може слугувати політика партій у Великій Британії та в Сполучених Штатах Америки. Принципова різниця між «правими» та «лівими» партіями полягає в сприйнятті рівнів інфляції та структурного дефіциту, з одного боку, та безробіття – з іншого. Особливу увагу партійним циклам присвятив у своїх роботах Д. Гіббс, який на основі вивчення партійних циклів в Сполучених Штатах Америки та Великій Британії прослідкував закономірність, що зміни в політичних орієнтаціях призводять до поступових змін в рівні безробіття – зростання в рамках республіканської та консервативної партій, і спад у рамках політики демократичного чи лейбористського правління. При цьому були використані дані про рівень безробіття з початку 1948 до кінця 1972 років. Щороку закономірність підтверджувалася [5]. Коливання між цими двома макропоказниками і утворює циклічність в розвинутих демократичних країнах. Відповідно, на прикладі Сполучених Штатів, можна побачити закономірність: на кожний другий рік правління республіканців приходиться спад виробництва; натомість як на кожний другий рік правління демократів економіка, навпаки, переживала підйом. Це пояснюється тим, що для республіканців інфляція є більш важливою проблемою, яка потребує вирішення, відповідно вони прагнуть

ціною спаду виробництва утримати інфляцію. Політика ж демократичної партії спрямована на розширення виробництва, яке викликає скорочення безробіття, але в результаті стимулює інфляцію.

Негативом у процесі суспільних перетворень з точки зору партійних циклів може слугувати те, що в разі зміни правлячої партії існує ризик неповноти реформ, тобто припинення або перерви процесу реформування (оскільки цикл базується на принциповій відмінності між політиками партій з точки зору їх економічних та ідеологічних позицій), що може спричинити виникнення нових кризових явищ (які, у свою чергу, новообраний суб'єкт політики може подати у вигляді сигналу про некомпетентність попередника). Тому суттєвою різницею при управлінні соціальними змінами за умов **Δc ≥ ΔSd** посередництвом партійного політико-ділового циклу є те, що найкращою точкою початку проведення перетворень є фактично точка обрання партії, що дозволяє закінчити реформи до наступних виборів, тобто проциклічний варіант взаємозв'язку управління соціальними змінами з урахуванням політико-ділової циклічності.

Тим не менш, партійні цикли зумовлюють більш високий рівень конкуренції; викликають наявність якісної опозиції, яка ще більш підвищує рівень прозорості діяльності провладних політиків для виборців. Важливим в умовах партійного циклу є вплив ідеологічної складової, яка: по-перше, може заощаджувати економічні ресурси впливу на виборця; по-друге, може носити вирішальний характер, незважаючи на рівень економічних показників. (*Закінчення статті в наступному номері*).

ЛІТЕРАТУРА

1. Овсянников Л. Значение «рейганомики» в социально-экономическом развитии США в 80-е годы [Електронний ресурс] / Л. Овсянников. // История США : материалы к курсу. – Режим доступу : http://amstd.spb.ru/index.htm.
2. Простова О. Стратегії взаємозв'язків політико-ділової циклічності та процесу управління соціальними змінами (I) / О. Простова // Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Миколаїв, 2010. – Т. 149. – С. 100–105. – (Серія «Політологія» ; вип. 137).
3. Berger H. Searching for Political Business Cycles in Germany [Електронний ресурс] / H. Berger, U. Woitek // Public-Choice. – 1997. – Vol. 91, № 2. – P. 179–197. – Режим доступу : http://ideas.repec.org/a/kap/pubcho/v91y1997i2p179-97.html.
4. Berger H. The German political business cycle: money demand rather than monetary policy [Електронний ресурс] / H. Berger, U. Woitek // European Journal of Political Economy. – 2001. – Vol. 17, № 3. – P. 609–631. – Режим доступу : http://ideas.repec.org/a/eee/poleco/v17y2001i3p609-631.html.
5. Hibbs D. Political Parties and Macroeconomic Policy [Електронний ресурс] / D. Hibbs // American Political Science Review. – 1977. – Vol. 71. – P. 467–487. – Режим доступу : http://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v76y1986i2p66-70.html.
6. Leertouwer E. International and Domestic Constraints on Political Business Cycles in OECD Economies: A Comment / E. Leertouwer, P. Maier // International Organization. – 2002. – Vol. 56, № 1. – P. 209–221.
7. Nordhaus W. The political business cycle / W. Nordhaus // Review of Economic Studies. – 1975. – Vol. 42. – P. 169–190.
8. Reichenvater Arno. Business Cycles, Political Incentives and the Macroeconomy: Comparison of Models / Arno Reichenvater. – Munich : University Library of Munich, 2007. – 15 p. – (Препринт / MPRA Paper ; 5527).

Рецензенти: Колісніченко А. І., д.і.н., професор;
Седляр Ю. О., к.політ.н., доцент.

© Простова О. І., 2011

Стаття надійшла до редколегії 05.04.2011 р.